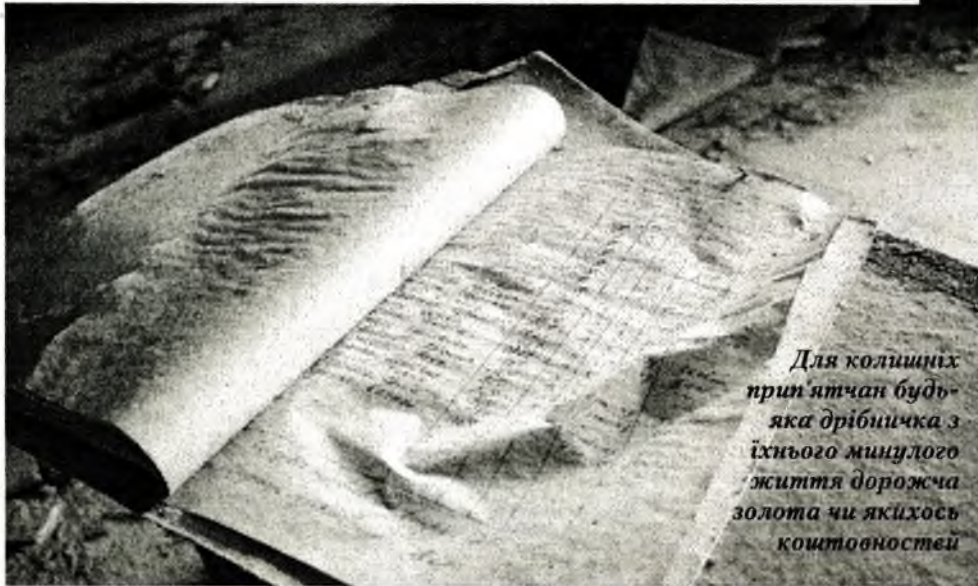

П'ЯТЬ ГОДИН У РОЛІ "СТАЛКЕРА"

Алла АКСЬОНОВА

*Четвертий енергоблок:
нині таке враження, що
технокатастрофи й не було...*

*Для колишніх
прип'ятчан будь-
яка дрібничка з
їхнього минулого
життя дорожча
золота чи якихось
коштовностей*

*З радіаційною небезпекою боролися не лише
на землі, а й небі. Не всім судилося
повернутися на землю живими*

Для пересічної людини бажання відвідати закрити зону відчуження є природним, оскільки сама матінка-природа наділила нас такою рисою, як цікавість. Тому бажання побачити щось надзвичайне й мене штовхнуло на ознайомчу поїздку територіями

зони відчуження, які постійно забезпечує державне підприємство Агентство "Чорнобильінтерінформ". Наша група виявилася невеликою: телеоператор та журналіст з російського телеканалу НТВ, колишній член екіпажу гелікоптера, що брав участь у ліквідації нас-

За роки, що минули від дня аварії на ЧАЕС, тема Чорнобильської зони відчуження "обросла" чималою кількістю інтригуючих чуток: соми-гіганти із пащами майже як у крокодилів, тварини-мутанти з кількома головами тощо. Віднедавна ці території дещо відхилили завісу своєї таємничості перед широким загалом. Чим не нагода з'ясувати – що правда, а що вигадки?!

лідків аварії, я, та супроводжуючий, який був і за гіда, і за провідника для нашої ж безпеки. Безперечно, програма ознайомчого маршруту виключає будь-яку ймовірність загрози для людського здоров'я, але зона – об'єкт закритий, має свій режимний порядок перебування, охорону тощо.

Зазвичай знайомство із Чорнобильською зоною відчуження супроводжуючий розпочинає із узагальненої інформації про неї. На сьогодні, за словами нашого гіда Сергія Чернова, її територія складає 2 600 квадратних кілометрів, що дорівнює площі такої європейської держави, як Люксембург. Статус закритої зона отримала в тому ж таки 1986-му, за урядовим рішенням. Тоді ж, протягом місяця, з її забруднених територій було евакуйовано близько 200 тисяч людей. Від такого заходу обезлюднили 94 населених пункти, серед яких три міста (Чорнобиль, Прип'ять та Поліське).

"Через два-три місяці після евакуації, – коментує події тих часів пан Сергій, – дехто з переселенців повернувся назад. В основному це були люди передпенсійного та пенсійного віку. На той час таких виявилось дві тисячі осіб". Нині ж ліквідацією наслідків аварії займаються працівники численних підприємств, як зі структури МНС України, так із інших відомств.

ЧОРНОБИЛЬ ФАКТИЧНО "ЖИВИЙ"

Ще до аварії це невеличке містечко вважалося районним центром і налічувало близько 15 тисяч мешканців, більша частина яких працювала на ЧАЕС. Нині воно теж "живе". У Чорнобилі вахтовим методом працює майже сім тисяч працівників підприємств зони відчуження. Лише на вихідні вони залишають місто та роз'їжджаються по рідних домівках. Крім них у місті постійно мешкають ще й ті, хто самовільно повернувся після евакуації. "Тут тихо, спокійно, легко дихається та гарно спиться, – зауважує пан Чернов. – Ніби й не було жакливої біди. У місті радіаційної небезпеки немає, будинки, в яких сьогодні живуть люди, дезактивували і реорганізували в гуртожитки. Там є холодна, гаряча вода, світло, опалення та каналізація. Дуже красиво в Чорнобилі навесні, все потопає в зелені та пташиному співі. В центральній частині міста – кілька ідалень, поліклініка, два функціонуючі готелі для приїжджих гостей, адмінбудівлі підприємств і адміністрації зони відчуження, пожежне депо, автозаправка, автотранспортний гараж, магазин тощо".

Із визначних місць, яких, до речі, за кількістю у Чорнобилі більше, ніж в інших населених пунктах зони відчуження, можна назвати: єдиний з діючих Свято-Іллінський храм (у якому захоронені мощі трьох святих, перевезених свого часу з Києво-Печерської лаври), парк Слави (місце скупчення пам'ятни-

ків різних періодів нашої історії, біля яких у святкові дні проходять мітинги, грає військовий оркестр, покладаються квіти), річковий порт (за радянських часів сюди з Києва постійно курсувала "ракета", нині ж – "кладовище" наполовину затопленої плавучої техніки), місця останнього "пристанища" радіаційно забрудненої техніки, яку використовували для ліквідації наслідків аварії, пам'ятник героям-пожежникам, які ціною власного життя зменшили можливі наслідки технокатастрофи, та Монумент екіпажу гелікоптера МІ-8, котрий тут "загинув". Два останні особливо значимі для історії Чорнобильської трагедії. Композицію першого (кілька пожежників напружено тягнуть пожежний рукав до місця вогняної стихії) створили не професійні скульптори, а звичайні пожежники-чорнобильці (О. Сандригайло, І. Симонов, М. Симонов, С. Яценко та В. Шенкевич). А сам пам'ятник зведений на пожертви працівників зони відчуження. Його не занесено до реєстраційної книги пам'ятників України, однак навіть високі чини у помінальні дні Чорнобильської трагедії приносять до нього квіти.

Щодо другого – Монумента загиблого екіпажу гелікоптера МІ-8, то його композиція дещо скромніша у сюжетному дійстві (лопать гвинта від гелікоптера МІ-8 прикріплена до постаменту, на якому викарбувані імена членів загиблого екіпажу та надпис "Тим, хто врятував світ", але досить значима, оскільки усвідомлюєш, яку ціну віддано за "врятування". У ті дні вертолітникам під час пожежних робіт на четвертому енергоблоці з повітря, загрожувала не тільки радіація. Простір біля енергоблока був заповнений численними висотними металевими конструкціями (підйомні крани, освітлювальні опори тощо), які в повітрі перешкоджали нормальній маневреності гелікоптерів. Навіть для пілотів-асів політ над реактором був складним і небезпечним випробуванням. Того трагічного дня (друге жовтня 1986 року) екіпаж МІ-8, після виконаного завдання, на розвороті, осліплений сонцем, зачепив гвинтом один із висотних кранів. "Яка жорстока несправедливість, – порушує нашу мовчанку біля Монумента колишній колега загиблих Ашур Абаджанов. – До завершення рятувальної місії цим хлопцям лишалось кілька вильотів. Тож не судилося героям повернутися до власних родин". До речі, сам Ашур Абаджанов приїхав до зони відчуження не тільки, щоб розповісти людству на телекамеру моїх колег з НТВ про ті дні та ночі з 17 травня 1986-го до 17 листопада цього ж року, коли він зі своїм екіпажем неодноразово злітав із вертолітного майданчика, щоб скинути у вогняну пашу четвертого реактора чергову порцію піску. Він хотів, можливо, востаннє, поглянути на свого "металевого" побратима, з яким пройшов не одне бойове хрещення в

Афганістані. "Мені вже майже 70, – зауважив пан Ашур. – Багато років після Чорнобиля намагався розшукати хоч когось із 13 екіпажів так званого афганського вертолітного загону, який у 1986 році перекинули з Афганістану на ліквідацію наслідків аварії на ЧАЕС. Так і не вдалося. Крім нас, тут були ще й екіпажі з Росії та України. І як не дивно, але нікого не можу розшукати. Тому хотів побачити хоча б мій Мі-8. Кажуть, спізнився. Його на місці відстою радіаційно забрудненої техніки вже немає. Мабуть, утилізували!".

ПОХОВАНЕ СЕЛО ТА ГІГАНТСЬКА РИБА

Перша зупинка за ознайомчою програмою по дорозі з Чорнобиля на ЧАЕС – біля дивної місцевості. Скільки не кинеш оком, навкруги, серед хаотично розміщених дерев, горби та горби із металевими прапорцями жовтого кольору. На останніх яскраво виділяється чорний попереджувальний знак про радіацію. І тільки вдалині самотньо стоїть сіра багатоповерхівка без даху та вікон. "Це колишній елеватор, – повідомляє присутнім Сергій Чернов. – А горби, то "могили" сільських хат, на які впала радіоактивна пляма. Все село довелося поховати в такий спосіб. Тільки будівля елеватора лишилася, оскільки її забруднення не перевищує допустимої норми".

Удруге ми зупинилися біля водойми, що півколом огоргала будівлі п'ятого та шостого енергоблоків. Їх так і не запустили в експлуатацію в зв'язку із закриттям ЧАЕС. Ось і стоять вони тепер, як нагадування людям про марно викинуті гроші. Щодо водойми, то вона мала слугувати охолоджувачем для реакторів. Такі побудовано біля кожного з енергоблоків ЧАЕС. А щоб вони не заростали водяною рослинністю, розводили травоїдних товстолобів, які виконували роль "санітарів". Тут навіть планували в майбутньому організувати рибне господарство та розводити сомів. До речі, у цій водоймі, що омиває згадані вище п'ятий і шостий енергоблоки, якраз і живуть двометрові соми, які відразу проковтують стандартний хлібний "батон" і, до речі, не один. Між іншим, гігантами вони стали не від радіації. "Цю рибу від дня аварії, – пояснює наш супровідник, – ніхто не виловлює. Дане питання тут жорстко контролюється. А харчів у водоймі достатньо. Тож живе вона собі спокійно, харчується й росте. Між іншим, у ній науковці не виявили жодних процесів мутації".

ПРИП'ЯТЬ – "МЕРТВЕ" МІСТО

Воно, як і ЧАЕС, знаходиться у 10-кілометровій зоні відчуження, де проживати категорично заборонено. "У Прип'яті навіть улітку майже не чути пташиного співу, – говорить нам пан Сергій. – Місце ніби більш, ніж сприятливе для диких тварин та птахів, але реалії не підтверджують цього. Правда, днями я став свідком, як он ту дорогу, це майже центр Прип'яті, перебігали чотири косулі. Бачив і диких кабанів. Проте навряд чи вони оселились у місті, скоріше заходять під час міграції".

Тут справді щось гнітить та ятрить душу. Не зрозуміло що? Центр міста видається таким просторим, навіть привабливим. Дві шеренги багатоповерхівок, розділених широкою та довгою трояндовою алеєю, не дивлячись на облущені та місцями зруйновані фасади будинків, вибите скло у вікнах, виламані балконні й вхідні двері, здичавілу рослинність, якраз і створюють враження величезного простору. І нині цей гармонійний ансамбль усім своїм еством говорить, що ви не десь там, а в самому "серці" колишнього молодого (всього 16 років у ньому проживали

прип'ятчани) міста чорнобильських енергетиків. Раптом, десь із глибини, до нас доноситься підозрілий грюкіт. "Напевне вітер зачинив кватирку, – заспокоює групу Сергій Чернов. – Особливо тут моторошно, коли залишаєшся наодинці. Думаю, це не тільки від кинутих та частково розорених будівель. Мабуть, спрацьовує негативна енергетика від самої трагедії, що сталася в місті: стільки сліз, плачу, жалю та туги. Навіть тепер, у щорічні дні відвідин (25, 26 квітня), коли до Прип'яті приїздять сотні колишніх мешканців із квітами, щоб провідати власні оселі, школи, в яких навчалися, та дитсадки, до котрих водили своїх дітей – їх душевний неспокій передається деревам, стінам і всьому, що тут є. Трапляються від емоційних переживань і трагедії. Пригадую, як кілька років тому, вже далеко немолодий чоловік, у дні відвідин, приїхав провідати свій колишній дім. Минув відведений для візиту час, а він так і не з'явився на контрольно-пропускному пункті. Почали його шукати. Знайшли, у його ж будинку – в кріслі, мертвим. Лікарі з'ясували, що у небіжчика, напевне від надмірних почуттів не витримало серце.

Узагалі, колишні мешканці зони відчуження особливі люди. Для них будь-яка дрібничка дорожча золота чи якихось коштовностей. Пам'ятаю, як один чоловік випадково у своєму колишньому помешканні знайшов власний шкільний щоденник і почав благувати зі слізьми на очах, щоб дозволити забрати цю знахідку, мовляв, хоче показати дітям. Після радіологічної перевірки йому дозволили. Увесь зворотний шлях до контрольно-пропускного пункту все гортав його мовчки. Нарешті спантеличено озвався, мовляв, що ж скажуть діти, у щоденнику більшість оцінок якщо не "2", то "3", якщо не "3", то "2". Через мить продовжив, але вже упевнено, що тато все одно молодець, а його щоденник стане домашньою реліквією. Не так вже й багато пам'ятних речей залишилося у цих людей. Під час евакуації вони брали з собою тільки найнеобхідніше та документи, оскільки їх запевняли, що це не надовго – виявилось, на решту життя".

ЧЕТВЕРТИЙ ЕНЕРГОБЛОК: ТЕХНОКАТАСТРОФИ НІБИ Й НЕ БУЛО...

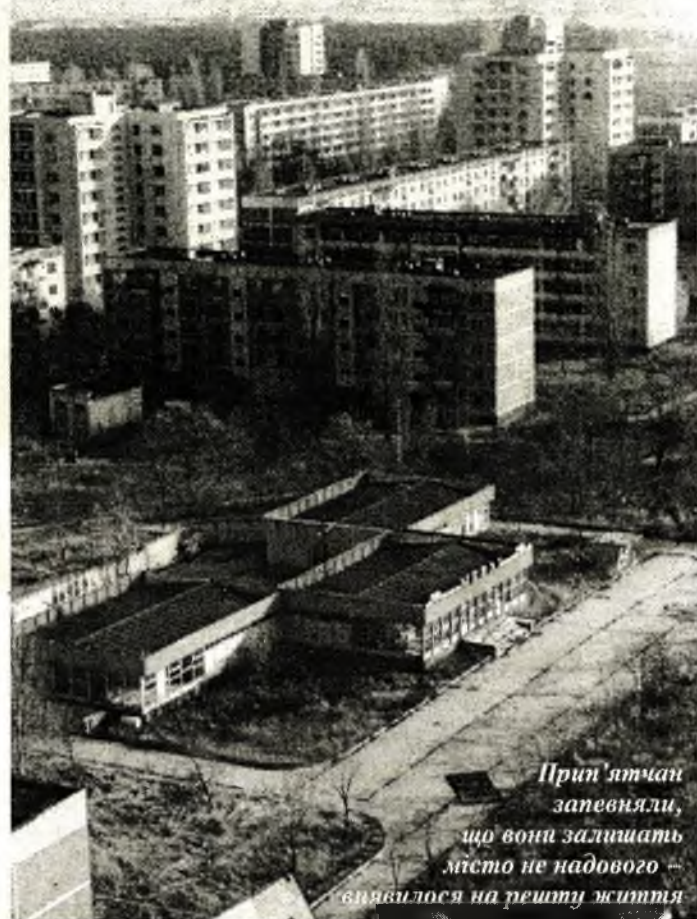
Це враження виникає ще на під'їзді до горезвісного четвертого енергоблока. Новенький, без жодних натяків на якісь ушкодження. "Капітальний ремонт "саркофага" та укріплення стін будівлі, – зауважує наш гід-супровідник, – ось причина такого оманливого сприйняття. Лише фахівці розуміють, що це тимчасове вирішення проблеми безпеки даного енергоблока. Проте вже скоро розпочнеться будівництво нового укриття, своєрідної арки, що повністю накриє всю будівлю надовго. Але й у такому вигляді цей об'єкт може безпечно простояти ще не один рік". Якщо зовні пересічній людині важко уявити, що трапилося із енергоблоком тієї сумнозвісної квітневої ночі, то з середини (на макеті й стендових фото, які демонструються в оглядовому майданчику-музеї) картина трагедії вражає. Передати словами це страхіття неможливо, його потрібно лише бачити. До речі, в кількох сотнях метрів знаходиться пожежне депо. Це його працівники першими дізналися про вибух та пожежу. Вони відразу й кинулися в радіаційно вогняне пекло. Невдовзі до них приєдналися колеги із Чорнобильської пожежної частини. Поряд із будівлею згаданого музею 2006 року встановили пам'ятник цим

героям, які фактично прийняли на себе перший удар і робили все необхідне, щоб захистити людство від ядерної небезпеки. Біля нього тепер проводять основні урочистості 26 квітня.

"САМОПОСЕЛЕНЦІ" – ОКРЕМА ТЕМА

Долею "самопоселенців", за словами Сергія Чернова, цікавляться практично всі відвідувачі зони відчуження. Дехто навіть хотів би на власні очі побачити, як і чим живуть ці люди. Однак у стандартній ознайомчій програмі, за якою й відбулися наші відвідини зони відчуження, така зустріч не передбачена. По-перше, з моральних міркувань, оскільки "самопоселенці" – люди, а не тварини у зоопарку, по-друге – бувати там можуть лише ті, хто добре знає місцевість і відає про всі її небезпечні для людського здоров'я ділянки. Попри це, вичерпну інформацію про "самопоселенців" вам дасть кожен із супровідників екскурсійних груп. Отримали її і ми. "Зараз у зоні відчуження проживає близько 280 осіб, – розповідає Сергій Чернов. – Більша частина людей оселилася в Чорнобилі, решта – по двоє, п'ятеро, навіть п'ятнадцять осіб – у кинутих селах. Вони самотужки обробляють занедбану "хвору" землю, вирощують на ній овочі, тримають

ких ситуаціях комусь доводиться "закривати очі" на присутність в зоні відчуження "самопоселенців", іншому – шукати шляхів допомоги цим людям. "Без допомоги ззовні людині в закритій зоні вижити надто складно, – говорить пан Сергій. – Особливо, коли ти вже немолодий і постійно підводить здоров'я. Тож і дово-

Прип'ятчан запевняли, що вони залишать місто не надовго – виявилось на решту життя

У деяких будівлях Прип'яті особливо моторошно, коли залишаєшся наодинці

домашню птицю та худобу, збирають у тамтешніх лісах гриби, ягоди, а в місцевих водоймах – ловлять рибу".

Узагалі законодавчо і не лише в Україні, а й в інших розвинутих країнах світу, забороняється проживання на радіаційно забруднених територіях. Постраждалих обов'язково переселяють на "чисті" території та компенсують їм матеріальні збитки. Саме так було вчинено з постраждалими 30-кілометрової закритої зони відчуження. Але, як зазначалося вище, дехто з переселенців попри найсуворішу заборону, все одно повернувся. Причини різні, одна з найпоширеніших – люди не прижилися на нових місцях. Більше того, "самопоселенці" виказують єдине бажання: прожити решту життя в рідних домівках, де попри всі негаразди, й дотепер збереглося родинне тепло.

Людське серце не камінь, тому в дея-

ких ситуаціях комусь доводиться "закривати очі" на присутність в зоні відчуження "самопоселенців", іншому – шукати шляхів допомоги цим людям. У всіх населених пунктах, де живуть люди, є світло та телефон (навіть, якщо там лише одна особа).

Якщо дозволяє погода, двічі на тиждень до них приїжджає автомагазин з дрібним найнеобхіднішим крамом. Для більш суттєвих покупок вони раз на місяць виділений автобусом їдуть до Іванкова, на тамтешній ринок, а на святкування релігійних свят – у Чорнобиль, до єдиної функціонуючої в зоні відчуження церкви. Крім цього, поштар раз на місяць розвозить переселенцям по домівках пенсії. Дозиметристи постійно проводять радіологічний контроль питної води у місцевих криницях та продуктів харчування.

Ось так вони й живуть".